

Benigne Rafart

JOSEP M. DE MARTÍN, NINOTAIRE “CARLÍ”

12 d'abril. Fa temps vaig llegir les notes autobiogràfiques *La memòria es diverteix. Mig segle de records* (Destino, 1964). Són de l'humorista Valentí Castanys, que publicava a la premsa d'abans de la guerra; després, va col·laborar amb un acudit diari a *El Correo Catalán* i va ser redactor d'un parell dels populars monòlegs de Joan Capri. Castanys va crear el personatge l'Avi del Barça, aparegut per primer cop a la revista esportiva *Xut!* el 1929.

A Castanys el va impressionar molt l'assassinat per la FAI del periodista manresà Josep Maria Planes, director del setmanari satíric *El Be Negre*, del qual era col·laborador assidu. Al llibre explica molt bé la situació que va provocar que molts catalans, com ell mateix, es passessin al bàndol franquista: «Durant uns quants dies els estiuejants [de Cerdanyola] anàvem d'una casa a l'altra comunicant-nos el que sabíem, el que sospitàvem o el que deduïem a través de les emissores de ràdio 'faccioses'. Visquérem dies i dies una mena de malson estrany, una mica olla i incongruent, que no ens deixava veure prou clar el volum de la tragèdia. Però quan, el quart o cinquè dia, començaren a xiuxiuejar-nos a cau d'orella els noms d'alguns amics i coneguts arrencats del llit a mitjanit i assassinats de la manera més despietada i cruel, comprenguérem quina seria la principal norma del nou ordre revolucionari.» (Pàg. 111-112).

Al cap d'uns mesos, a través del consolat francès, Castanys va poder sortir del país. Va anar amb vaixell a Marsella; d'allà, amb tren va fer la ruta de la Costa Blava, va parar a Gènova, després a París, on, al cap d'un temps, va rebre de Donostia, per carta, la invitació de mossèn Miquel Rosell Galí per col·laborar al setmanari infantil carlí *Pelayos*, del qual el clergue era administrador. Castanys va entrar per Irun a la zona franquista i es va instal·lar a Donostia fins al final de la guerra. A *Pelayos* signava els dibuixos amb el pseudònim “As”.

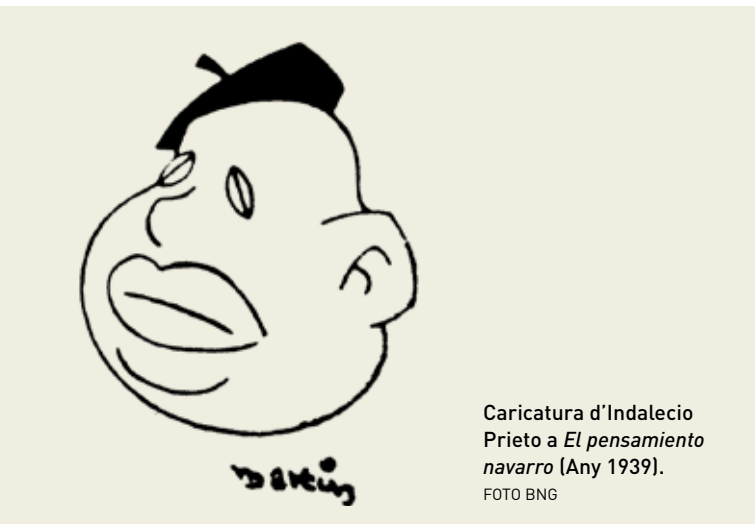
Després de l'aparició de *Pelayos* (desembre de 1936), els falangistes no van trigar gaire a treure la pròpia revista infantil, *Flecha*; el *Decret d'unificació* de carlins i falangistes (abril de 1937), creant el partit únic, FET y de las JONS, al·trament dit *Movimiento nacional*, va suposar també la fusió de les dues publicacions infantils en una de sola, que va adoptar la capçalera *Flechas y Pelayos* (1938-1949) i fou dirigida pel medievalista benedictí Fray Justo Pérez de Urbel, primer abat del Valle de los Caídos.

La unió dels setmanaris va comportar un litigi, perdut per Rosell, que considerava que havia de ser compensat com a propietari de *Pelayos*. Passats els anys, exactament

Caricatura del general José Miaja a *La voz de España* (Any 1939). FOTO: BNG

Caricatura d'Indalecio Prieto a *El pensamiento navarro* (Any 1939). FOTO BNG

Capçalera de la secció "Toque de diana" a la revista *Pelayos*. FOTO BNG

Il·lustració d'un article del futur bisbe de Bibao Antono Añoveros. *El pensamiento navarro*. (Any 1939). FOTO BNG

Portada de la revista *Pelayos* (28.03.1937). FOTO BNG

a principis de la dècada dels cinquanta del segle passat, l'encara carlí empedreït mossèn Rossell, de Sant Llorenç Savall, va ajudar mossèn Josep Dalmau, que amb els anys seria capdavanter de les lluites catalanistes i antifranquistes i des del 1958 rector de Gallifa, a reprendre els estudis eclesiàstics a Comillas després d'haver estat expulsat, a segon curs de teologia, arran d'una protesta davant del bisbe, de la Universitat Pontifícia de Salamanca.

A *Pelayos*, hi van col·laborar molts catalans, com és el cas de la il·lustradora Mercè Llimona, a qui van rebutjar les imatges d'un devocionari per "poc edificants". El director editorial era el canonge de la catedral de Barcelona Marià Vilaseca (Vic, 1880 - Barcelona, 1975). Josep M. de Martín va col·laborar en aquesta publicació dibuixant la capçalera de seccions, que signava "M.", com "*Toque de diana*", amb textos del canonge Vilaseca, "*Correspondencia*" o la portada corresponent al número 14, del 28 de març de 1937, que va signar "*martín*", sobre l'última estrofa de la versió més famosa de l'*Oriamendi*: "*Por Dios, por la patria y el Rey / Lucharon nuestros padres. / Por Dios, por la patria y el Rey / Lucharemos nosotros también.*"

D'aquesta època són les col·laboracions de De Martín al diari carlí *El Pensamiento Navarro*, de Pamplona. El 19 de juliol del 1939 il·lustrava el text d'Antonio Añoveros "*Así fue. Una catarata de fe religiosa y patriótica*", on ja sortia la paraula "*cruzada*". Añoveros per la guerra era capellà

Gravat de la rectoria d'Avià publicat a *La Academia* (1878), *La Ilustración Catalana* (1881) i *La Ilustración Católica* (1884). FOTO BNG.

d'una unitat carlista; el 1974 va protagonitzar, amb una pastoral que demanava el reconeixement de la identitat cultural i lingüística del poble basc, el més gran enfrontament entre l'Església i el Règim franquista, el "Cas Año-veros".

De Martín, que el 1939 tenia 19 anys, també col·laborava amb caricatures al diari de Donostia *La Voz de España*, carlí fins al *Decret d'unificació*.

ELS GRAVATS DE LA RECTORIA D'AVIÀ, ON FOU EMPRESONAT EL COMTE D'ESPANYA

El doctor Vicenç Furió Galí (Manresa, 1957), professor titular de teoria de l'art a la Universitat de Barcelona, ha aplegat amb els anys una important quantitat de gravats antics, la Col·lecció Furió, sobre el món de l'art i de l'artista i d'estampes dels grans mestres de la història del gravat. Fa dos anys va exposar una selecció de quaranta estampes de, entre altres, Dürer, Ribera, Rembrandt i Goya, a l'entrada de l'edifici històric de la Universitat de Barcelona, sota l'epígraf "L'art del gravat antic".

Vaig demanar al doctor Furió si es podien comparar els gravats que publicava la premsa de finals del XIX amb les actuals fotografies d'agència que fan servir els diaris. Em va dir que sí, que la comparació és bona, perquè «es feien amb planxes que aguantaven molt, no com les planxes antigues, que es desgastaven més aviat».

La pregunta venia motivada pel fet d'haver observat que el gravat de la rectoria d'Avià, signat per Garcia / A. París, fet a partir d'una fotografia de Jaume Monràs i Mas, va ser reproduït, almenys, en tres publicacions diferents.

La més antiga és *La Academia*, de Madrid, corresponent al 30 de novembre de 1878. El gravat és a la portada i el text a l'interior. Diu així: «Carlos, conde de España, gene-

ral español cuyas excentricidades le han valido el dictado de cruel, nació en Francia en 1755. Descendía de los antiguos condes de Comminges y de Foix. Distinguióse señaladamente en la guerra de la Independencia, ganó el grado de teniente general, tomó parte en el sitio de Badajoz, en las batallas de Albuera y de Talamanca, y fue nombrado por Fernando VII capitán general de Aragón. En 1833 declarose a favor del pretendiente: combatió en Navarra, y expulsado a Francia en 1835, logró regresar en 1838, en cuya época se unió a Cabrera. A pesar de su celo y de su constante adhesión, fue víctima de su propio partido. La Junta insurreccional de Avià le privó de su mando; le retuvo preso algún tiempo en la casa rectoral del pueblo y dispuso su translación a la frontera francesa. Ya en el camino, al cruzar un puente sobre el Segre, sus acompañantes le asesinaron, arrojando al río su cadáver. Esto acontecía el 26 de octubre de 1839.»

El 30 d'octubre de 1881, el gravat és publicat a la darre-ra pàgina de *La Ilustración Catalana* amb aquest peu: «Rectoria de Avià ahont als 26 d'octubre de 1839, estava prés lo Comte d'Espanya (Fotografia de Monràs).» El text, publicat a la segona pàgina, a la secció "Nostres grabats", signat per Eduard Tàmaro, correspon exactament al publicat per *La Academia*. Eduard Tàmaro Frabricias, llicenciat en jurisprudència, és autor de la primera traducció del *Quixot* al català, *L'Ingeniós Hidalgo Don Quixot de la Mancha* (1882).

La tercera publicació correspon a *La Ilustración Católica*, Madrid, 15 de juliol de 1884. El gravat ocupa el centre d'una pàgina interior; sobre i sota de la imatge diu, respectivament, "Recuerdos de Cataluña" i "Rectoria de Avià". El text sense signar de la secció "Los grabados" ofereix variants en relació amb l'anterior: «RECTORÍA DE AVIÁ. En el distrito de Manresa se halla situada esta casa rectoral que representa nuestro grabado, la cual, además de dar idea exacta de las antiguas casas de Cataluña, que el rasero

nivelador de nuestro tiempo va haciendo desaparecer, tiene también un valor histórico aunque triste por su recuerdo. El 6 de octubre de 1839 fue sorprendido aquí el famoso conde de España, ilustre general de la guerra contra los franceses, capitán general que fue de Aragón, y caudillo memorable de las batallas de Albuera y Salamanca. Habiéndose declarado a favor de Don Carlos en la primera guerra civil, fue objeto de gran persecución; pero no habiendo podido dominarle con las armas, fue a deshora sorprendido en la rectoría de Aviá y traidoramente degollado en el camino, con la circunstancia agravante de haber sido inhumanamente su cadáver arrojado al Segre.»

MERCÈ RODOREDA I EL COMTE D'ESPANYA

Sobre el Comte d'Espanya s'ha escrit molt. Mercè Rodoreda, per exemple, va publicar un reportatge sobre Coll de Nargó al número 3 del setmanari *Clarisme. Periòdic de Joventut - Art i literatura* (1 de novembre de 1933) on hi ha un paràgraf sobre ell: «Entre aquesta població [Coll de Nargó] i Organyà, un camí de carros s'ajunta a la carretera per mitjà d'un pont, famós, anomenat d'Espia o d'Espí, i des del qual, els carlins, després d'assassinar-lo, llençaren el cos del capitost Carles d'Espanya, que, recollit,

L'article de Mercè Rodoreda sobre Coll de Nargó a *Clarisme* (1933) i portada de l'obra de teatre *Carlos de España* (1869). FOTO BNG

després, fou enterrat en el fossar de Coll de Nargó el 7 de novembre de l'any 1839, del qual fou exhumat més endavant. Afirmació un xic dubtosa, puix que segons altres dades cal creure que la part principalíssima que hi pren el pont d'Espia no és certa, i que Carles d'Espanya, el nom del qual va lligat amb el de Coll de Nargó, fou llençat al riu bon xic més amunt del susdit pont.

»Com a nota curiosa cal fer esment que Pío Baroja, abans d'escriure la seva novel·la en dos volums, anomenats respectivament *La senda dolorosa* i *Humano enigma*, demanà amb una lletra dirigida al secretari de Coll de Nargó, totes les dades que poguessin donar-li, referides a Carles d'Espanya, les quals reproduí fidelment, encara que després la seva imaginació exuberant, de bon novel·lista, creà i creà, sense brida ni mesura, fent anar el cap de Carles d'Espanya, que abans d'enterrar tallà, no se sap qui, d'Herodes a Pilats.»

El 1934, Rodoreda va publicar la segona novel·la, *Del que hom no pot fugir*, ambientada a Coll de Nargó, en què també surt el Comte d'Espanya.

L'OBRA DE TEATRE CARLOS DE ESPAÑA

Una altra obra poc coneguda és el drama *Carlos de España*, que consta de quatre actes i epíleg, original d'Eugenio M. López i Esteve Garcia, publicada el 1869 a Barcelona. En aquesta ficció, la destitució no es produeix a Avià sinó al palau del Comte, se suposa que a Barcelona «*Salid de Barcelona; seis hombres os custodiarán, seis liberales, seis que han gemido por vos en la Ciudadela... ¡Partid con ese fraile!...*»

L'epíleg és una escena que té lloc al pont de Coll de Nargó; un grup de liberals i la filla del Comte hi han anat amb la intenció de salvar-lo, però no hi arriben a temps. Sí que en té ell, però, de penedir-se abans d'expirar: «*Dios me había condenado,,, por mis crímenes, mis crueldades... Y vosotros... [els qui volien salvar-lo] ¡Ah, sois generosos... yo os bendigo, hijos míos! Mirad, hoy lo comprendo; hay un Dios... mas no el mío, no el del padre Marañón, no el de las inquisiciones... sino un Dios de justicia y de piedad... ¡Perdón! ¡Adiós... hijos míos! (Muere).*»

Benigne Rafart

Fes-te soci de l'Àmbit
Fes-te soci de l'Àmbit
Fes-te soci de l'Àmbit
Fes-te soci de l'Àmbit
Fes-te soci de l'Àmbit
Fes-te soci de l'Àmbit
Fes-te soci de l'Àmbit
Fes-te soci de l'Àmbit

DERMATOLOGIA

DR. JORDI GIL

Passeig de la Rasa dels Molins, 22, 4art 2a · 08600 Berga

Tel. 93 821 39 51 · Mòbil 619 54 61 54